

Ідеї дарвінізму в романі Едіт Вортон «Напівсон»

Darwinism Ideas in Edith Wharthon's Novel "Twilight Sleep"

Христина Білінська¹
Khrystyna Bilynska

¹ *Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University*
24 Ivan Franko Street, Drohobych, 82100, Ukraine

DOI: [10.22178/pos.61-1](https://doi.org/10.22178/pos.61-1)

LCC Subject Category:
PR1-9680

Received 14.07.2020
Accepted 25.08.2020
Published online 31.08.2020

Corresponding Author:
khrystia.bilynska@gmail.com

© 2020 The Author. This
article is licensed under a
Creative Commons
Attribution 4.0 License

Анотація. Статтю присвячено аналізу проблеми наявності ідей дарвінізму в романі Е. Вортон «Напівсон». Актуальність дослідження зумовлена недостатнім вивченням питання про вплив ідей Ч. Дарвіна на розвиток світового літературного процесу кінця XIX-го – початку XX-го століття в сучасному літературознавстві. Тож метою розвідки є проінтерпретувати роман Е. Вортон «Напівсон» з позицій дарвінізму. Для досягнення цієї мети доцільно вирішити наступні завдання: 1) проаналізувати дію природного добору на життя персонажів у романі «Напівсон», 2) розглянути поведінку персонажів роману в контексті статевого добору, 3) вивчити вплив дарвінізму на ідію Е. Вортон.

Доведено, що природний добір лежить в основі зображених у романі соціальних процесів на початку XX-го століття, що знаменували занепад давньої родової знаті й вихід на перший план громадського життя нуворишів-капіталістів. Надміру консервативні нью-йоркські аристократи не можуть пристосуватися до життя в умовах повоєнного світу, а тому програють боротьбу за існування нуворишам, чия активна соціальна позиція дозволяє їм швидко й ефективно адаптуватися до будь-яких зовнішніх умов. Принципи статевого добору проявляються в суперництві героїв однієї статі за володіння героями протилежної статі з метою створення сім'ї й заведення потомків. Відповідно до положень дарвінізму, при виборі пари жінки в романі «Напівсон» звертають увагу на фінансове становище чоловіка, його можливості й соціальний статус, а чоловіки – на зовнішність жінки, її інтелект і соціальне становище. Героїням, які успішно проходять природний і статевий добір, вдається створити сім'ю й завести потомство (Літа Ваянт, Полін Менфорд). Оскільки Нона Менфорд не проходить природний і статевий добір, вона залишається самотньою і бездітною.

Встановлено, що вплив ідей дарвінізму прослідковується й на особливостях ідію Е. Вортон. Наслідуючи науковий стиль Ч. Дарвіна, який для підтвердження своєї теорії наводить численні ілюстрації з життя природи, письменниця порівнює своїх персонажів з представниками флори та фауни, що сприяє їх напів анімалістичному зображенню.

Ключові слова: еволюціонізм; дарвінізм; реалізм; натуралізм; природний добір; статевий добір; ідію Е. Вортон.

Abstract. The article is devoted to the analysis of the problem of presence of Darwinism ideas in E. Wharthon's novel "Twilight Sleep". The relevance of the study is due to insufficient research of the influence of Darwin's ideas on the development of the world literary process of the late nineteenth - early twentieth century in modern literary criticism. Therefore, the objective of the research is to interpret E. Wharthon's novel "Twilight Sleep" from the standpoint of Darwinism. To achieve this goal, it is advisable to solve the following tasks: 1) to analyze the effect of natural selection on the lives of characters in the novel "Twilight Sleep"; 2) to consider the behavior of the characters in the context of sexual selection; 3) to study the influence of Darwinism on E. Wharthon.

It is proved that natural selection underlies the social processes depicted in the novel at the beginning of the twentieth century, which marked the decline of the ancient tribal nobility and the emergence of the social life of nouveau riche capitalists. Excessively conservative New York aristocrats cannot adapt to life in the postwar world, and therefore lose the struggle for existence to the nouveau riche, whose active social position allows them to quickly and effectively adapt to any external conditions. The principles of sexual selection are manifested in the rivalry of heroes of one sex for possession of heroes of the opposite sex in order to create a family and have children. According to Darwinism, when choosing a partner, women in the novel "Twilight Sleep" pay attention to a man's financial position, his capabilities and social status, and men - to a woman's appearance, intelligence and social status. The heroines who successfully undergo natural and sexual selection, manage to start a family and have children (Lita Wyant, Pauline Manford). As Nona Manford does not undergo natural and sexual selection, she remains single and childless.

It is established that the influence of Darwinist ideas can be traced to the peculiarities of E. Wharton's idiosyncrasy. Following Charles Darwin's scientific style, who provides numerous illustrations from the life of nature to confirm his theory, the writer compares her characters with representatives of flora and fauna, which contributes to their semi-animalistic image.

Keywords: evolutionism; Darwinism; realism; naturalism; natural selection; sexual selection; idiosyncrasy.

ВСТУП

В інтелектуальному житті Європи та США кінець XIX-го – початок XX-го століть позначився домінуванням різних еволюціоністських теорій, провідне місце серед яких належало дарвінізму. Фундаментальні праці Ч. Дарвіна «Походження видів шляхом природного добору або збереження обраних рас у боротьбі за життя» [2] та «Походження людини і статевий відбір» [3] побачили світ у 1859 та 1871 роках відповідно й мали значний вплив не лише на природничі науки, але й на розвиток суспільствознавчих наук, філософії, мистецтва, літератури. Вчених, філософів, митців, письменників приваблювала революційність нової теорії, сміливість, з якою вона кидала виклик усталеним уявленням про людину та світ, її епатаж. У літературі ідеї дарвінізму виявилися найбільш плідними для так званих письменників-натуралістів, прихильників теорії експериментального роману Е. Золя [10]. Погляди Ч. Дарвіна на людину як на «соціальну тварину» [3, с. 223] (тут і далі – пер. автора) співпадало з поширеним серед реалістів-натуралістів трактуванням людського існування як «функціонування людської машини» [10], з властивими їй механізмами пристрастей і мислення. Тези Ч. Дарвіна про вирішальне значення звичок, інстинктів, спадковості, вміння ефективно пристосовуватися до умов навколишнього середовища в процесі виживання лягли в основу

відповідних натуралістичних категорій спадковості, виховання й середовища, на чий важливості для створення правдоподібних персонажів у художньому творі наголошував теоретик натуралізму Е. Золя [10]. Вплив дарвінізму помітний у творчості багатьох реалістів-натуралістів, зокрема Т. Гарді («Подалі від шаленої юрми», «Повернення додому», «Тесс з роду д'Ербервіллів», «Джуд Непримітний» та ін.), Т. Драйзера («Дженні Герхардт», «Трилогія бажання», «Американська трагедія» та ін.), Дж. Лондона («Поклик предків», «Біле Ікло», «Мартін Іден» та ін.) та ін.

Творчість видатної американської письменниці Е. Вортон (1862–1937) прийнято розглядати в контексті реалістично-натуралістичної літератури (хоча їй і властиві окремі аспекти модернізму, що диктувалося особливостями тогочасного літературного процесу), а тому в її романах, як і у творах раніше згаданих авторів, прослідковується вплив дарвінізму. Письменниця вперше прочитала працю Ч. Дарвіна «Походження видів...» у віці 21-го року й пізніше називала це «найбільш захоплюючим інтелектуальним досвідом всього життя» [5, с. 1]. В автобіографії «Погляд назад» авторка пише, що Ч. Дарвін був тим мислителем, який «пробудив [її] свідомість» [8], а також згадує, як знайомилася з працями інших еволюціоністів – «Гакслі, Герберта Спенсера, Роменса, Геккеля, Вестермарка й багатьох інших відомих

представників славного еволюціоністського руху» [8]. Природний і статевий добір нерідко виступають ключовими факторами в поведінці її персонажів, мотивують їхній життєвий вибір, зумовлюють розвиток сюжету. Вплив ідей дарвінізму прослідковується в художньому стилі письменниці, у доборі тем та назв творів. Чи не найбільш красномовним свідченням на користь істотного впливу праць Ч. Дарвіна на становлення Е. Вортона як особистості й митця є те, що свою збірку оповідань 1904-го року авторка називає «Походження людини й інші історії» – на честь трактату Ч. Дарвіна 1871-го року.

Проблема впливу дарвінізму на творчість Е. Вортона залишається в полі зору західних науковців. Серед дослідників, які зверталися до інтерпретації творчості письменниці з позицій дарвінізму можна згадати Б. Бендера [1], П. Олера [4], Дж. Скотт [5] та ін., однак не можна ствердити, що всі аспекти зазначеного впливу були ґрунтовно розглянуті. Дж. Сміт, наприклад, зазначає, що сучасні дослідження про роль дарвінізму в літературному процесі – дуже фрагментарні, адже зазвичай мають форму статей, у яких наводяться лише «окремі аспекти із праць Дарвіна» [7, с. 216]. Окрім того, вчені, на його думку, не завжди відмежовують ідеї власне Ч. Дарвіна від ідей інших тогочасних еволюціоністів – Р. Чамберса, Ж. Б. Ламарка, Г. Спенсера. Дж. Скотт зазначає, що «вчені часто пов'язують її [Е. Вортона] прозу й поезію з «Походженням видів...» (1859) і проголошеними там ідеями природного добору. Проте мало хто звертає увагу на те, яку роль у творчості Вортона відіграє теорія Дарвіна про статевий добір» [5, с. 1]. Ми ж, своєю чергою, хочемо додати, що при аналізі творчості Е. Вортона в контексті дарвінізму до уваги, як правило, беруться її більш відомі романи («Дім радості», 1905, «Літо», 1917, «Епоха невинності», 1920), тоді як більш пізні романи авторки («Напівсон», 1927, «Діти», 1928 тощо) інтерпретуються мало.

Отже, метою нашого дослідження є проінтерпретувати роман Е. Вортона «Напівсон» з позицій дарвінізму. Для досягнення цієї мети нами було сформульовано такі завдання: 1) прослідкувати дію природного добору на життя персонажів у романі «Напівсон», 2) розглянути поведінку персонажів у контексті статевого добору, 3) проаналізувати вплив дарвінізму на ідіостилю письменниці.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Основним законом еволюції за Ч. Дарвіном є природний добір – «головний рушійний фактор історичного розвитку органічного світу, який полягає в тому, що з народжених особин виживають і, головне, дають потомство лише більш пристосовані до умов даного середовища» [6, с. 147]. Він передбачає три ключові фактори органічної еволюції – спадковість, мінливість під впливом навколишнього середовища та виживання найпристосованіших організмів у боротьбі за існування. Спадковість та мінливість виступають як «основні властивості живого, які забезпечують сталість і змінність ознак живих організмів. Спадковість – здатність організмів передавати ознаки від батьків до потомків, мінливість – здатність організмів змінювати властивості, в т.ч. й спадкові, під впливом різних факторів» [6, с. 655]. Тобто під впливом середовища організми набувають нових ознак, які згодом передаються нащадкам. Спадкові зміни зберігаються й розвиваються, якщо допомагають популяції певного виду пристосуватися до навколишніх умов і пройти природний добір. Непристосовані організми вимирають. У такий спосіб реалізується боротьба за існування, яку Ч. Дарвін трактує двояко – як конкуренцію між особинами певного виду між собою і як їхню боротьбу з несприятливими умовами середовища.

Е. Вортона поділяє ідеї Ч. Дарвіна про те, що в основі еволюції будь-яких явищ і процесів лежить боротьба за існування. У притаманний реалістам-натуралістам спосіб письменниці докладно аналізує спадковість своїх персонажів, їхню здатність пристосовуватися до умов навколишнього суспільного середовища. Всіх персонажів роману «Напівсон» можна умовно поділити на дві групи: тих, які вміють ефективно адаптуватися до навколишніх умов (Літа, Полін і Декстер Менфорди) та тих, які через власні переконання цього зробити не можуть (Нона Менфорд, Артур Ваянт). Перші домінують і процвітають, другі – зазнають поразки й «випадають» за межі свого кола: наприкінці роману Нона вирішує усамітнитися в замському маєтку Сідерледжі, а про Артура Ваянта просто забувають: «Він давно втратив своє місце в порядку речей» [9, с. 361], – вказується в романі. Зазначимо, що ідея про нездатність всіх людей однаковою мірою вписуватися в

соціальне середовище також впливає із засад дарвінізму. На думку Ч. Дарвіна, соціальний інстинкт, тобто здатність слідувати за загальним і формувати соціальні контакти, «ніколи не поширюється на всіх представників одного виду» [3, с. 224], що й прослідковується на прикладі життя Нони й Артура в романі Е. Вортона.

У боротьбу за існування в романі «Напівсон» вступають не лише окремі люди, але й цілі соціальні групи. Письменниця зображує часи (20-ті роки ХХ-го ст.), коли на зміну пасивній нью-йоркській аристократії приходять активні нувориші. Застаріле виховання родової знаті, їхні надміру консервативні погляди не дозволяють їм пристосуватися до нової динамічної епохи, тоді як наполегливі, діяльнісні нувориші легко знаходять собі місце в повоєнному світі. Давня нью-йоркська знать у романі представлена в особі Артура Ваянта – деградованого чоловіка середніх років, схильного до алкоголізму. Клас нуворишів представляє успішне й заможне подружжя Менфордів. Нездатність Артура Ваянта пристосуватися до нових умов життя в Нью-Йорку 1920-х років набуває трагікомічної форми: після розлучення з дружиною Полін герой не може обійтися без її підтримки, а тому за ним доглядає її нова сім'я – дочка від другого шлюбу Нона й чоловік Декстер Менфорд, який свого часу представляв інтереси Полін у суді під час шлюбнорозлучного процесу. Письменниця показує вихідця із давньої родини «побляклим» (*faded*), [9, с. 24] чоловіком, який живе в старому домі своєї матері, нічим не займається, мало з ким спілкується і поринає «в передчасну старість» [10, с. 25]. Водночас успішний юрист Декстер Менфорд добивається неабиякого успіху у своїй професійній царині й впевнено піднімається вверх по соціальній драбині.

Формою природного добору в дарвінізмі є статевий добір – «суперництво між особинами однієї статі <...> за володіння особинами протилежної статі» [2], що має на меті не смерть суперника, а відсутність у нього потомства. У праці «Походження людини і статевий добір» Ч. Дарвін присвячує питанню статевого добору в людей цілу третю частину. Він детально аналізує вплив різних факторів, зокрема краси, інтелекту, багатства, суспільного становища, на вибір пари, а також показує, як прагнення людини створити сім'ю і залишити потомство вплинуло на еволюцію людства, суспільства й цивілізації. Статевий добір

відіграє в романах Е. Вортона не менш вагому роль, аніж природний добір. Проблема шлюбу та взаємин між чоловіком і жінкою має важливе значення для побудови сюжету в романі «Напівсон». У творі зображено відносини між кількома різними парами героїв – між Полін та Артуром Ваянтом, між Полін та Декстером Менфордом, між Артуром Ваянтом та його кузиною Елеонорою, між Літою та Джимом Ваянтом, між Літою та Декстером Менфордом, між Стенлі та його дружиною Еггі, між Стенлі та Ноною Менфорд – у яких кожен із них проявляє певні риси характеру, успадковані від предків і закріплені вихованням.

У романі суперництво за увагу протилежної статі знаходить різний вияв для чоловіків і жінок. Чоловіки, як правило, міряються статками, можливостями, соціальним становищем, оскільки, відповідно до положень дарвінізму, саме ці фактори «значною мірою впливають» на вибір жінки [3, с. 627], а тому Полін Менфорд віддає перевагу перспективному юристові Декстерові Менфорду перед своїм непристосованим до життя чоловіком Артуром Ваянтом. Менфорд також приваблює невістку Літу, оскільки їй набридає власний чоловік Джим Ваянт, так само безхарактерний, як і його рідний батько Артур.

Чоловіки ж при виборі пари, перш за все, звертають увагу на зовнішність жінки, її інтелект і соціальне становище, адже, як пише Ч. Дарвін, «чоловіки рідко одружуються з жінками значно нижчого соціального класу» [3, с. 627]. За своїм походженням героїні роману «Напівсон» є майже рівними, оскільки всі належать до нью-йоркського світського товариства, проте, що стосується інших критеріїв жіночої привабливості (краси та інтелекту), то в цьому плані героїнь роману можна поділити на дві групи – тих, кому притаманна зовнішня привабливість (Полін і Літа), і тих, кому властивий глибокий внутрішній світ (Нона). Корінь такого розподілу криється в положеннях дарвінізму. У праці «Походження видів...» Ч. Дарвін цитує Гете: «Природа змушена економити в одних напрямках, щоб витратити в інших» [2]. Звідси логічно припустити, що, наділивши Полін і Літу вродою, ця сама «природа» була змушена «зеконити» на їхніх інтелектуальних здібностях, у той час як розумово обдарована Нона повинна «втратити» на зовнішній красі. Для підкреслення різниці між інтелектуально розвиненими й красивими героїнями, авторка неодноразово акцентує увагу на

дефектах у зовнішності перших й інтелектуальній обмеженості других. У такий спосіб наголошується, що Нона завдячує своїм успіхом серед чоловіків інтелектуальним здібностям, а Полін і Літа – зовнішнім даним. Наприклад, стосовно Нони зазначається: «вона з кожним днем худла та осувалася все більше» [9, с. 322], однак вважалася «найрозумнішою дівчиною у всьому Нью-Йорку» [9, с. 72]. Незважаючи на різницю у віці, Літа і її свекруха Полін є обидві визнаними красунями, проте їхні інтереси – дуже тривіальні й обмежені. Літа характеризується як жінка з «наполовину сформованим розумом» [10, с. 9], а погляди Полін вражають інфантильністю: вона одночасно очолює комітет з контролю народжуваності й підтримки материнства, виступає на захист як «вільної любові», так і традиційних американських цінностей, відвідує численних цілителів і щиро переконана, що зможе об'єднати всі релігії світу на прийомі кардинала у своєму домі.

Перемога в боротьбі за існування відповідно до положень дарвінізму передбачає не лише виживання й процвітання, але й наявність нащадків. Отож, Полін і Літа, які успішно проходять природний і статевий добір, заводять сім'ю і потомство, тоді як Нона так і не знаходить чоловіка й залишається бездітною.

Ідеї дарвінізму знаходять вираження не лише на рівні сюжетних домінант, але й істотно впливають на ідіостиль Е. Вортона. Аналізуючи проблеми природного та статевого добору у своїх працях, Ч. Дарвін наводить численні ілюстрації з життя природи. Наслідуючи його приклад, Е. Вортон використовує, так би мовити, «дарвіністичні» метафори та порівняння, які наближають її персонажів до представників світу флори і фауни. Приміром,

стосовно Літи зазначається, що її руки нагадують «черепашки», «пелюстки магнолії» [9, с. 12] або «квіти» [10, с. 40], обличчя у формі серця асоціюється з «птахом у гнізді» [10, с. 127], плечі схожі на «крила» [10, с. 256] тощо. Характеризуючи ж особистість Літи Ваянт, письменниця часто використовує слово «тваринний», наприклад: «тваринна терплячість» [9, с. 14], «тваринна щирість» [9, с. 190], «тваринний спокій» [9, с. 254] тощо, що підкреслює примітивність її мислення, інтелекту й потреб.

ВИСНОВКИ

Отже, вплив дарвінізму на становлення Е. Вортона як особистості й митця видається безперечним. Її герої піддаються природному та статевому добору й змушені вступати в боротьбу за існування. Лише високо адаптивним персонажам вдається досягти процвітання, створити власну сім'ю й завести потомство. Вони керуються «дарвіністичним» критерієм при виборі пари й випадають за межі суспільного середовища, якщо певним чином відрізняються від решти оточення. Вплив дарвінізму позначився й на особливостях ідіостилу Е. Вортона. Письменниця порівнює своїх персонажів з представниками рослинного й тваринного світу, що сприяє їхньому напів анімалістичному зображенню. Вважаємо, що подальше дослідження значення дарвінізму для творчого методу письменниці не лише сприятиме кращому розумінню її художнього світу, але й допоможе отримати більш повну картину літературного процесу кінця XIX-го – початку XX-го століть.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ / REFERENCES

1. Bender, B. (1996). *The Descent of Love: Darwin and the Theory of Sexual Selection in American Fiction, 1871–1926*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press.
2. Darwin, Ch. (n. d.). Proiskhozhdenie vidov [On the Origin of Species]. Retrieved July 13, 2020, from <https://www.e-reading.club/book.php?book=18334> (in Russian) [Дарвин Ч. (n. d.). *Происхождение видов*. Актуально на 13.07.2020. URL: <https://www.e-reading.club/book.php?book=18334>].
3. Darwin, Ch. (n. d.). *Sobranie sochinenii* [Collected Works] (Vol. 5). Moscow: Izdatelstvo AN SSSR (in Russian) [Дарвин, Ч. (n. d.). *Собрание сочинений* (Т. 5). Москва: Издательство АН СССР].
4. Ohler, P. (2013). *Edith Wharton's Evolutionary Conception: Darwinian Allegory in Her Major Novels*. London: Routledge.

5. Scott, J. (2009). The “lift of a broken wing”: Darwinian Descent and Selection in Edith Wharton’s “The House of Mirth” and “Summer”. *Edith Wharton Review*, XXV(2), 1–9.
6. Shynkaruk, V. (Ed.). (1986). *Filosofskyi slovnyk* [Philosophical dictionary]. Kyiv: Holovna redaktsiia URE (in Ukrainian)
[Шинкарук, В. (Ред.). (1986). *Філософський словник*. Київ: Головна редакція УРЕ].
7. Smith, J. (2009). Introduction: Darwin and the Evolution of Victorian Studies. *Victorian Studies*, 51(2), 215–221.
8. Wharton, E. (2002, April). *A Backward Glance*. Retrieved from
<http://gutenberg.net.au/ebooks02/0200271.txt>
9. Wharton, E. (2014). *Twilight Sleep*. London: Virago Press Limited.
10. Zolia, E. (n. d.). Eksperimentalnyi roman [Experimental novel]. Retrieved July 13, 2020, from
http://librebook.me/le_roman_exp_rimental (in Russian)
[Золя, Э. (n. d.). *Экспериментальный роман*. Актуально на 13.07.2020. URL:
http://librebook.me/le_roman_exp_rimental].